

SARKOFAG S LIKOM AHILEJA IZ TROGIRA

Vanja Kovačić

UDK 904: 726.829(497.13)
„02”
Izvorni znanstveni rad
Vanja Kovačić
Regionalni zavod za zaštitu
spomenika kulture, Split

Prilikom arheoloških radova u crkvi sv. Nikole u Trogiru otkriveni su ulomci mramornog sarkofaga. Na temelju komparativne analize autorica utvrđuje da se radi o temi otkupa Hektora tijela iz ciklusa o ahejskom junaku Ahileju, te da je sarkofag bio izrađen u antičkoj radionici oko 250. godine.

Zapažanja povjesničara Ivana Lucića o slijedu gradnje trogirskih fortifikacija i opsegu grada s južne strane poluotoka potvrđena su zaštitnim radovima koje je nedavno u crkvi sv. Nikole u Trogiru vodio Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Splita. Naime, tom su prilikom pronađeni bedemi antičkog grada i lučka vrata upravo na onom mjestu gdje *cardo* izbija na obalu, a o čemu je u 17. stoljeću još trajala živa predaja.¹ Uz vanjsku stranu tog bedema otkrivena je srednjovjekovna crkvice sv. Dujma koja se navodi u ispravi iz 1064. godine o osnivanju ženskog benediktinskog samostana.² Poznato je da su u razvijenom srednjem vijeku kvadratne kule na južnoj strani grada povezane novim plaštom obrambenog zida, čime je povećan gradski perimetar, a benediktinska crkva i samostan se dalje šire i obnavljaju pod okriljem zidina.

Iako se na ovom mjestu nećemo potanko baviti urbanim razvojem Trogira, navedeni podaci su značajni za razmatranje mjesta i okolnosti nalaza dijelova jednog mramornog sarkofaga.³ Oni su otkriveni u temeljnom dijelu antičkog bedema

¹ I. Lucić, Povijesna svjedočanstva o Trogiru II, Split 1979, 991. „... lučka vrata (koja su se u starini zvala gospodnja, a sada velika, jer su bila proširena u vrijeme naših otaca) u starini bijahu na izlasku ulice koja je polazeći od kopnenih vratiju jednom stranom trga vodila prema luci, na istom mjestu gdje je sada zvonik ili dvorište redovnica svetog Nikole.”

² J. Stipišić – M. Šamšalović, Diplomatički zbornik I, Zagreb 1967, 98.

³ Prilikom istraživanja koja su trajala od studenog 1987. do siječnja 1988. godine otkriveno je više antičkih natpisa, fragmenti skulpture i arhitektonske plastike te ulomci ranokršćanskog crkvenog namještaja, koji su bili u sekundarnoj upotrebi. Njihovom obradom moći će se točnije utvrditi slijed građenja na ovom dijelu Trogira. U tom kontekstu valja razmotriti stare nalaze koji potječu iz benediktinskog samostana sv. Nikole i neposredne okoline. Tu treba istaknuti grčki natpis uzidan u dvorištu, reljef Kairosa, kamene sarkofage u dvorištu, glavu Gorgone u vrtu samostana i dio antičkog natpisa uz južna gradska vrata. Usp. *Bullettino di archeologia e storia dalmata* VIII, Split 1885, 27; J. Brunšmid, *Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, Wien 1898, 31; *Bullettino di archeologia e storia dalmata* XI, Split 1888, 10; M. Abramić, Novi reljef božanstva Kairos iz Trogira, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* L, Split 1928, 1.

odnosno u podnožju današnjeg sjevernog oltara crkve sv. Nikole gdje su upotrebljeni za gradnju i poklopnice odvodnog kanala kroz crkvu iz grada prema morskoj obali. Nekoliko ulomaka bez ukrasa, ali s profiliranim rubom korišteni su kao bočne strane kanala, koji je bio pokriven velikom neukrašenom pločom i reljefom s likom mladića od iste vrste mramora. Druga dva ulomka s prikazom dvaju konja pronađena su u produžetku kanala prema sjeveru i naknadno su spojena.

Na prvom reljefu (69 x 41 x 15 cm) je lik mladog efeba u sjedećem stavu, s lagano povijenim tijelom i glavom oslonjenom na lijevu ruku. Mladić ima gustu kovrčastu kosu, a njegovo vitko i gracilno tijelo je opušteno nakon pokreta. Desna ruka je podignuta, a preko ramena je prebačen remen na kojem visi kratki mač u koricama. Gusto nabrani plašt prekriva mu bedra i zaklanja naslon stolice na koju se oslanja čitavom lijevom stranom tijela. Lik mladića je istaknut jednostavnim lukom na čitavim koji ga izdvaja od pozadine i naglašava pojedinačnu figuru u nekad cjelovitoj kompoziciji. Na istom ulomku sačuvan je ugao sarkofaga i početak bočne strane na kojoj je pod lukom prikazan ljudski lik od kojeg je vidljiva samo desna nadlaktica. Umjesto ukrasnog friza na gornjem je rubu sanduka jednostavna kosa greda.

Reljef s konjima (87 x 34 x 15 cm) ima dobrim dijelom oštećenu površinu, čime je narušena vrsnoća izvorne modelacije. Konji su prikazani u mirnom stavu jedan pored drugog, a po prepoznatljivim dijelovima opreme i uzdama neosporno je da u sceni sudjeluju i kola s konjskom zapregom.

Vrsta mramora od kojeg su izrađeni kao i formalno-stilske odlike oba reljefa ukazuju da se radi o dijelovima iste cjeline. To su elementi jedne monumentalne kompozicije s velikim brojem figura, ali su sasvim dostatni za prepoznavanje sadržaja. Mladić koji sjedi je ahejski junak Ahilej, sin morske boginje Tetide i ftijskog kralja Peleja, koji je ostao smrtnik iako je bio obdaren božanskim vrlinama. Premda ga je majka uzalud skrivala na dvoru kralja Likomeda na otoku Skirosu, Ahilej nije mogao odoliti oružju i bojnomo pozivu trublje te se pridružuje grčkim junacima u ratu na Troju. Svojim odlaskom opredijelio se za sudbinu koju su mu prorekli bogovi da nakon kratkog života u borbi pogine junačkom smrću. Nakon gubitka najboljeg prijatelja Patrokla u borbi s Hektorom, Ahilej se osvećuje i na dvopregu vuče mrtvo Hektorovo tijelo oko prijateljeva groba. Razljućeni njegovom okrutnošću, bogovi su odredili da se mrtvo tijelo iskupi. Stoga kralj Prijam dolazi u Ahilejev šator s vrijednim darovima i moli ga za Hektorovo tijelo. Prijam grli koljena i ljubi ruke sinovljevom ubojici i podsjeća ga na zabrinutost starog kralja Peleja. Istovremeno napominje da je i on sam kao starac doživio smrt svojih sinova. Scena je opisana u 24. pjevanju Homerove „Ilijade” (468-580), u kojem su opjevani najpotresniji motivi u trojanskom ciklusu prije samog uništenja grada. Prijamovo oplakivanje mrtvog sina, i Ahilejevo mrtvog prijatelja Patrokla bude kod Ahileja ljudske osjećaje smrtnika i on suosjeća u Prijamovoj boli te mu izručuje Hektorovo tijelo.

Iako su pronađena samo dva ulomka trogirskog sarkofaga, na njima možemo prepoznati elemente scene Prijamove posjete Ahileju, odnosno otkup Hektorova tijela po naređenju bogova.

Prema više sačuvanih primjeraka ovog tipa sarkofaga, opisana scena je zauzimala dužu stranu sanduka i činila je završni prikaz ciklusa o Ahileju. Bez obzira što postoje varijantne s manje ili više likova, tok radnje i usmjerenje svih sudionika je slijeva nadesno gdje je u krajnjem uglu grupa Prijama i Ahileja. U lijevom uglu leži Hektorovo truplo, a iz kola upregnuta mazgama sluge izvlače bogati otkup i

Hektorov oklop. Na sredini kompozicije su kola s konjima, vojnici koji pridržavaju uzde i sluge koje timare konje. Zatim slijedi polugoli Ahilej koji sjedi na stolcu, glave naslonjene na lijevu ruku s mačem prebačenim preko prsiju i šljemom pored nogu. Pred njim kleči starac Prijam pokriven plaštom i ljubi mu ruku. U pozadini, iza Ahileja, nekad je prikazan samo Hermes koji dovodi Prijama do Ahilejeva šatora, često u paru s Briseidom, Ahilejevom robinjom, a nekad s Hekubom, Prijamovom ženom.⁴

Trogir, crkva sv. Nikole, fragment sarkofaga prilikom nalaza

Ova kompozicija rezultat je dugotrajne razrade i formiranja ikonografije prema temi iz Homerova epa. Začetak tog razvojnog niza susrećemo u drugoj polovini 6. stoljeća pr. n.e. na grčkim slikanim vazama, na kojima se prema literarnom

⁴ Najrazrađenija scena s velikim brojem likova je na sarkofagu iz Louvrea, koji je prenesen iz rimske palače Borghese. Još u 18. stoljeću na njemu je izmijenjeno i priklesano više detalja, a figure su prerađene ili čak u trećem planu pridodane. Usp. *C. Robert*, *Die antiken Sarkophag-Reliefs*, II, Berlin 1890, 39-43, T. 16-17; *F. Baratte-C. Metzger*, *Sarcophages en pierre d' époques romaine et paleochrétienne*, Musée du Louvre, Paris 1985, 252-256.

Trogir, zbirka Benediktinskog samostana sv. Nikole, fragment sarkofaga s konjima

Trogir, zbirka Benediktinskog samostana sv. Nikole, fragment sarkofaga s likom Ahileja

uzoru iz „Ilijade” oblikuju prvi ikonografski kanoni. U prizoru sudjeluju samo glavni likovi, a to je u pravilu Prijam koji u pratnji Hermesa ulazi u šator gdje zatiče Ahileja pri jelu. Ispod njegova ležaja je mrtvo Hektorovo tijelo, dok iza ahejskog junaka stoji njegova robinja Briseida. Iz Eshilove tragedije „Frigijci ili otkup Hektora” novi se elementi unose u ikonografiju ove scene. To je motiv velike vage kojoj na jednoj strani visi zlato, a na drugoj leži mrtvi Hektor. Ovaj uvećani detalj uvodi se u slikarstvo 5. stoljeća pr. n. e.⁵

Kazališna izvedba tragedija doprinijela je mijenjanju ikonografije i stvaranju novih predložaka po kompoziciji sličnih scenskoj postavi. Od stojećeg lika s uzdignutim rukama, Prijam se preobražava u pokornog molitelja u proskinezi pred Ahilejem koji sjedi. Iako su scene iz Ahilejeva života s kentaustom Hironom, prijateljem Patroklom, robinjom Briseidom i Amazonkom Pentesilejom doživjele veliku popularnost u slikarstvu vaza 6-5. stoljeća pr. n. e., kao i na velikim ostvarenjima antičkog monumentalnog slikarstva i mozaika, za reljefne kompozicije sarkofaga izuzetno su prikladni bili prizori s mnoštvom likova poput Ahilejeva boravka na Likomedovu dvoru na otoku Skirosu i donošenje darova za otkup Hektorova tijela. Prema uzorima iz monumentalnog slikarstva, spomenute su teme usklađene s oblikom sanduka i plastički doradene u antičkim radionicama sarkofaga krajem 2. i u prvoj polovini 3. stoljeća.⁶

Scena otkupa Hektorova tijela je pri kraju trojanskog ciklusa i prethodi smrti samog Ahileja. Funeralni motivi oplakivanja mrtvaca i pripreme tijela za pokop, kao i predošjećaj skore smrti, dio su ikonografskog programa odabranog za nadgrobni spomenik. Nakon što milosrdnim postupkom otkriva i svoju ljudsku prirodu, Ahilej strada od Apolonove ruke. Njegov bogat, iako kratak život heroja našao je mjesto na sepulkralnim spomenicima na kojima je trebao simbolizirati težnju pokojnika ka vrlini.

Herojske teme o Ahileju stekle su veliku popularnost u umjetničkoj izradi sarkofaga za vrijeme dinastija Antonina i Severa, tako da nalazimo brojne primjere po čitavom Mediteranu, od Grčke do Sirije i Palestine, Male Azije i Bospora, egejskih i jonskih otoka, kao i na zapadnom dijelu Sredozemlja, na Siciliji, u Rimu i sjevernoj Italiji.⁷ Mramor za ove sarkofage brao se na brdu Pentelikonu kraj Atene gdje su se nalazile glavne klesarske radionice, pa stoga termin antički sarkofazi označava jednu definiranu stilsko-kronološku produkciju. Trgovina antičkim sarkofazima odvijala se maritimnim putem, na što ukazuje njihovo prisustvo na lokalitetima u svim primorskim dijelovima Rimskog Carstva u mediteranskom krugu. Tako su proizvodi antičkih radionica stigli i do provincije Dalmacije, odnosno jadranske obale i otoka gdje je pronađen izuzetno velik broj fragmenata tih

⁵ Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC), I, Zürich-München 1981, v. Achilles, 147-161.

⁶ O formiranju pojma „antički” sarkofazi kod *N. Cambi*, *Antički sarkofazi na istočnoj obali Jadrana*, Split 1988, 21-23.

⁷ Rasprostranjenost i kronologiju antičkih sarkofaga obradili su: *B. G. Kallipolitis*, *Hronologike katataxis ton meta mithologikon parastaseon attikon sarkophagon tes romaïkes epoches*, Athenais 1958; *A. Giuliano*, *Il commercio dei sarcofagi attici*, Roma 1962; *A. Giuliano-B. Palma*, *La maniera ateniese di età romana. I maestri dei sarcofagi attici*, Studi miscellanei 24, Roma 1974; *G. Koch-H. Sichertmann*, *Römische Sarkophage*, Handbuch der Archäologie, München 1982.

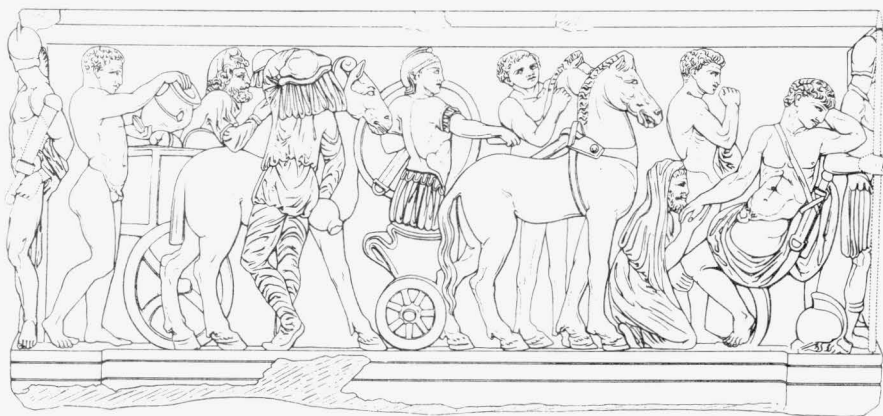
Trogir, zbirka Benediktinskog samostana sv. Nikole, fragment sarkofaga s početkom bočne strane sanduka

sarkofaga, ali se uz kompozicije iz Ahilejeva života može vezati tek devet ulomaka.⁸

Dijelovi novopronađenog trogirskog sarkofaga s prikazom Prijama i Ahileja, odnosno otkupa Hektorova tijela vjerojatno su još u antici bili upotrebljeni kao građevinski materijal. Budući da su pronađeni tek manji dijelovi duže strane sarkofaga pa nam je cjelina nepoznata, samo će komparativna analiza omogućiti nešto jasniju predodžbu uništene kompozicije.

⁸ N. Cambi, o. c., 31-33, 105-112.

Susret kralja Prijama i Ahileja je završna scena ciklusa o tom ahejskom junaku koji je po ustaljenom ikonografskom programu ukrašavao više srodnih sarkofaga. Iako glavni lik Ahilej pokazuje doradenu plastičku obradu i vrsnu modelaciju, što je od većeg značaja jer se radi o relativno plitkom reljefu, slijed prizora i odsustvo dekoracije upućuju na stražnju stranu spomenika. To su u prvom redu arhitektonski dijelovi, odnosno završni vijenac i luk pod kojim je Ahilej koji su bez izrazite profilacije i ukrasa. Slično je obrađen gornji rub sanduka na takozvanom sarkofagu Aleksandra Severa iz Museo Capitolino u Rimu.⁹ Na njemu je kompozicija otkupa Hektorova tijela razrađena u dva plana s manjim brojem likova. Iza grupe Prijama i Ahileja prikazan je samo Hermes, dok ženski lik ispunjen tugom nedostaje. Na

Rim, Museo Capitolino, sarkofag s motivima iz Ahilejeva života (po K. Robertu)

trogirskom primjerku glava heroja je natkriljena lukom, a iza desnog ramena je čista ploha bez tragova neke draperije sve do lakta gdje je lom reljefa. Na gusto komponiranim reljefima ovog tipa sarkofaga, lik se Ahileja desnim ramenom i rukom preklapa s likom Briseide koja je u njegovoj pratnji. Stoga možemo pretpostaviti da je na sarkofagu iz Trogira bio reduciran broj likova, kao na primjerku iz Museo Capitolino gdje je Hermes prikazan kao samostalna figura te ne čini par u drugom planu sa ženom kao na sarkofazima iz Tira, Adane (Tarsus), Antalije (Attaleia) i Splita (Salona?).¹⁰

Dok kod ostalih primjeraka radnja teče u kontinuitetu te likovi dijelom prekrivaju uglove, prelazeći u slijedeću scenu, kod trogirskog su uglovi sanduka naglašeni stupićem s kapitelom iz kojeg se na obje strane razvija luk, čime se scene na pojedinim stranama strogo odvajaju. Lik Ahileja pod arkadom prikazan je na sar-

⁹ C. Robert, o. c., 35-39, T. 14-15; A. Riegl, *Die Spätromische Kunstindustrie*, I, Wien 1901, 74-75; A. Giuliano-B. Palma, o. c., 45-46; G. Koch-H. Sichtermann, o. c., 385.

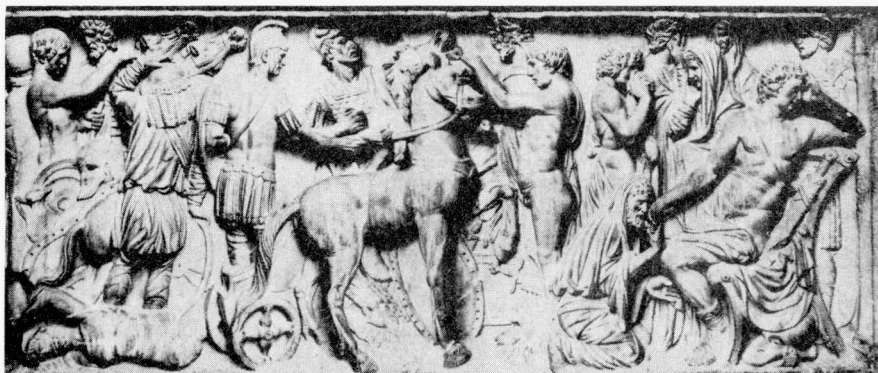
¹⁰ M. Chéhab, *Sarcophages a reliefs de Tyr*, Bulletin du Musée de Beyrouth XXI, Paris 1968; A. Giuliano-B. Palma, o. c., 28-29; C. Robert, o. c., 63, T. XXIV; N. Cambi, o. c., 33, 110-111, T. IX.

Tir, sarkofag br. 607 s motivima iz Ahilejeva života (po M. Chéhabu)

kofagu iz Tira (n° 3951), ali se luk ne nastavlja i na bočnoj strani sanduka.¹¹ Još snažnije je naglašena arhitektonika sanduka na sarkofazima iz Adane i Tira (n° 954), na kojima su uglovi ojačani stupićima na kojima leži bogato ukrašen arhitrav.

Pojavu „figure pod arkadom” pri uglovima sarkofaga s motivima iz Ahilejeva života susrećemo na više fragmenata iz Dalmacije.¹² Osim na trogirskom ulomku, nalazimo ga na reljefu iz Arheološkog muzeja u Splitu s likom Briseide.¹³ Ona je leđima oslonjena na stupić s početkom luka, pod kojim je vjerojatno bio prikazan Ahilej, a iznad nje je jednostavna ravna greda kao i na trogirskom sarkofagu.

Pariz, Muzej Louvre, sarkofag s motivima iz Ahilejeva života

¹¹ *N. Cambi*, o. c., 33, 40-41.

¹² Na bočnoj strani sarkofaga iz Louvrea s prikazom Ahileja na Skirosu pod arkadom je smješten ženski lik. Ali se tu arkada ne razvija iz ugaonog stupa i na uzdužnoj strani sarkofaga, odnosno iznad Ahileja koji sjedi. Obrnut je slučaj kod sarkofaga iz Tira (n° 3951) na kojem je Ahilej kao i na trogirskom primjerku pod arkadom, ali se ona ne javlja sukladno i na bočnoj strani.

¹³ Usp. *N. Cambi*, o. c., bilj. 10,

Tir, sarkofag br. 954 s motivima iz Ahilejeva života (po M. Chéhabu)

Drugi ulomak iz Salone pripada lijevom uglu duže strane sarkofaga i pod lukom je prikazana glava ratnika, a zasigurno je pripadala temi Ahileja i Prijama.¹⁴ Možemo pretpostaviti da su sarkofazi s temama o Ahileju koji imaju izolirane arкаде u uglovima, pripadali istoj seriji antičke produkcije, pa su možda i zajedno dovozeni do odredišta na jadranskoj obali.

Na ulomku s Ahilejem, kao i na onom s prednjim dijelom para konja iz Trogira vidljive su široke plohe pozadine, što upućuje da se radi o reduciranoj varijanti ovog tipa sarkofaga. Time se naš reljef približava onima s manjim brojem likova poput sarkofaga iz Museo Capitolino u Rimu i onim (n° 607) iz Tira. Na njima nedostaje Hektorovo mrtvo tijelo u lijevom donjem uglu, a kod tirkog se sarkofaga motiv konjskog dvoprega poistovjećuje s kolima iz kojih se vade darovi, čime je izbjegnuto mnoštvo oko dva para kola sa zapregom.

Desna bočna strana ovog tipa sarkofaga odnosno početna scena Ahilejeva ciklusa vezana je najčešće za njegov boravak na dvoru kralja Likomeda na otoku Skirosu gdje je prikazan u ženskim odajama uz kraljeve kćeri. Tu idiličnu situaciju prekida trubač koji poziva u borbu. Ova kompozicija na kraćoj strani sarkofaga se javlja u više varijanti, pa prvi lik lijevo može biti Likomedova kćer Deidamija (Pariz-Muzej Louvre), vojnik s kopljem (Rim – Museo Capitolino, Taormina) ili trubač (Tir n° 607, Adana).¹⁵ Međutim, na primjerku iz Tira (n° 954) je scena na kojoj

¹⁴ N. Cambi, o. c., 41, 111.

¹⁵ C. Robert, o. c., 63, T. XXIV.

vojnika privodi zarobljenog Trojanca Ahileju. Vojnik je pognut tako da visina njegova ramena odgovara visini Ahilejeva na prednjoj strani sarkofaga. Iako je na bočnoj strani trogirskog primjerka sačuvano vrlo malo reljefa, jasno je da nema stojećeg lika, kao što je na svim varijantama scene na Skirosu, već je prikazan poluzgrčeni lik što ga približava vojničkoj temi sa spomenutog tirkog primjerka.

Najveći reljef otkupa Hektorova tijela u Dalmaciji, uz novopronađene trogirske ulomke, čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru. Na njemu su likovi prikazani zrcalno, odnosno tok zbivanja ide s desna nalijevo, što mu daje jedinstveno mjesto u nizu dosad poznatih primjeraka ovog tipa sarkofaga. Na uzdužnoj strani u lijevom uglu sjedi Ahilej, a pred njim desno je na koljenima Prijam. Između njih je u drugom planu lik Hermesa, a pokraj njega dio draperije neke figure u kratkim čizmama. Ahilej sjedi na stolcu, bez mača na ramenu, a na podu mu je naslonjen šljem. Na gornjem rubu sarkofaga je jednostavna kosa greda, dok je podnožje bogato ukrašeno urezanim spiralama, valovnicama ispunjenim rozetama i lišćem. Promjena smjera

Zadar, Arheološki muzej, dio sarkofaga s likovima Prijama i Ahileja

zbivanja je vjerojatno uvjetovana scenama na izgubljenim stranama sarkofaga kod kojih je također moralo doći do inverzije figura.¹⁶ Ulomak je pronađen negdje na području sjeverne Dalmacije, a neki izvori navode za preciznije nalazište Knin.¹⁷ Sarkofazi antičke produkcije sa scenama Amazonki otkriveni su na Kapitolu u Biskupiji, pa je zaista moguće da zadarski sarkofag potječe iz okolice Knina.¹⁸ Transport sarkofaga u unutrašnjost Dalmacije bio je moguć jedino uzvodno rijekom Krkom, pa su oni vrlo rijetki u drugim zagorskim dijelovima provincije.

Dosad poznati primjeri antičkih sarkofaga sa scenom otkupa Hektorova tijela nastali zadnjih desetljeća 2. stoljeća imaju vrlo detaljno razrađenu ikonografiju po Homerovom tekstu (Tir. Adana), a spomenuta tema prikazana je na prednjoj strani sanduka.¹⁹ U oblikovanju figura snažnih glava i prenaplašene muskulature odražava se manirizam antičkih majstora pri kraju dinastije Antonina. Ipak najsloženiji zadatak na ovim reljefima uvijek ostaje perspektivno skraćivanje figura.²⁰

Tijekom 3. stoljeća tema Prijama i Ahileja se premiješta na stražnju stranu sanduka s tim što se djelomično reducira (Rim. Tir n° 607). Ti su sarkofazi precizno datirani od 240-250. godine.²¹ Zasigurno novopronađeni reljef Ahileja iz Trogira pripada grupi kasnijih sarkofaga kojima se ova scena nalazi na naličju pa su lišeni ornamentalnih detalja. Lik junaka izdvaja se po finoj modelaciji tijela, vještini rješavanja volumena izvijenim položajem figure i jednostavnim, ali smirenim naborima draperije, koji ne prelaze u geometriju ni u maniru. Stoga ga možemo povezati s djelovanjem jedne antičke radionice, koja je oko 250. godine stvarala u tradiciji klasične grčke skulpture.

Naručioci antičkih sarkofaga bile su osobe istaknuta položaja u vlastitoj sredini, pa su ovi spomenici prema društvenim i pogrebnim običajima zauzimali značajno mjesto u okviru nekropole (Tir). Često se nalaze u većim mauzolejima izvan grada (Rim. Monte del Grano; Rim. Vigna Jacobini), a ponekad su mauzoleji prislonjeni uz bedeme unutar grada (Hierapytna na Kreti).²² Za vrijeme ranog kršćanstva tema je o Ahileju bila prihvatljiva novoj vjeri pa se ovi poganski sarkofazi ponovno upotrebljavaju za ukapanje (Pretestatove katakombe u Rimu, hebrejske katakombe u Beth She'arimu).²³ U vrijeme kasne antike dijelovi sarkofaga s prikazom Ahilejeva ciklusa koriste se kao ukrasi na gradskim zidinama. Tako je sarkofag iz Efeza (danas u Woburn Abbey) bio uzidan nad istočnim gradskim vratima

¹⁶ *N. Cambi*, o. c., 31-32, 108-109, T. VIIa i VIIb.

¹⁷ *J. Bersa*, Guida storico-artistica di Zara e Catalogo del R. Museo archeologico, Trieste 1926, 166 (Knin); *R. Valenti*, Il Museo Nazionale di Zara, Roma 1932, 12; *M. Suić*, Muzeji i zbirke Zadra, Zagreb 1954, 21, 87 (iz sjeverne Dalmacije); *G. Koch-H. Sichtermann*, o. c., 388; LIMC, o. c., 161, fig. 707. Prvi „Vodič po muzeju” *I. Smirić-J. Bersa-M. Abramčić* iz 1912. godine ne donosi ovaj reljef, što ukazuje da je možda pronađen između 1912-26. godine.

¹⁸ *C. Patsch*, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wisch. Mitt. Bosnien und Herzegowina V, Wien 1897, 207; *N. Cambi*, o. c., 69, 114, 143.

¹⁹ *G. Koch-H. Sichtermann*, o. c., 388-389.

²⁰ Primjeri loše izvedbe su Hermes na sarkofagu iz Tira n° 607, te Hermes i Prijam na zadarskom ulomku.

²¹ *G. Koch-H. Sichtermann*, o. c., 384-385.

²² *C. Robert*, o. c., 35, 33, 31.

²³ *A. Giuliano*, o. c., 59; *M. Avi-Yonah*, The Leda sarcophagus from Beth She'arim, Scripta Hierosolymitana 24, 1972, 9-20.

koja su podignuta u vrijeme Justinijana.²⁴ Na zidinama antičke Attaleie (Antalya) na obali Pamfilije bio je ugrađen dio sarkofaga s prikazom Prijama koji kleči i moli Ahileja, a u drugom planu su likovi Hermesa i Briseide.²⁵ Moguće je da je mitološki sadržaj dijelom zaboravljen, pa su vojnici na scenama asociirali na obranu grada, a odnos Ahileja i Prijama na situaciju između pobjednika i pobijeđenog.

Trogir, Muzej grada, dio sarkofaga s prikazom Ahileja na Skirosu

S obzirom da trogirski sarkofazi sa scenama iz Ahilejeva života nisu pronađeni cijeli, ne može se govoriti o njihovom izvornom položaju. Nekropola antičkog Tragurija iz 2-3. stoljeća nije pronađena, a vjerojatno je bila smještena izvan grada na kopnu, kao i kasnoantičko groblje oko cemeterijalne bazilike na lokalitetu Ošljak na Travarici.²⁶

Trogirski ulomak iz crkve sv. Nikole upotrebljen je kao običan građevni materijal, a ne kao spolija čiji je sadržaj u kasnijem vremenu reinterpretiran. Sličnu

²⁴ C. Robert, o. c., 57, T. XXIII.

²⁵ C. Robert, o. c., 63, T. XXIV.

²⁶ F. Bulić, Ritrovamenti di un'antica chiesa cristiana a Traù nell'a. 1903, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* XXVII, Split 1904, 20-26.

sudbinu imao je reljef Ahileja na Skirosu sa sarkofaga s odlikama skromne lokalne produkcije pronađen u Saloni na lokalitetu Pet mostova.²⁷ Oba reljefa su vjerojatno upotrebljena u iste svrhe u vrijeme neke veće opasnosti kada se materijal za gradnju uzimao sa samog mjesta, a značenje klasičnog mita je odavno izgubilo snagu vjere i potrebe.

Trogirski sarkofag iz lapidarija Muzéja grada²⁸ i ovaj iz zbirke Benediktinskog samostana, koji su izrađeni u antičkim radionicama krajem 2. odnosno sredinom 3. stoljeća, svjedoče o visokoj razini ukusa i ekonomskim mogućnostima naručilaca u antičkom Traguriju. I pored bogatih kamenoloma u neposrednoj okolini grada te razvijenog klesarstva, u Tragurij su stizali mramorni sarkofazi iz Atene. Time su nastavljene trgovačke veze s grčkim svijetom pod čijom je posrednom zaštitom i kulturnim utjecajem zasnovano naselje.

²⁷ M. Abramić, *Il bassorilievo dei „cinque ponti”*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku XLV, Split 1922, 58-63.

²⁸ N. Cambi, o. c., 105, T. VIb.

THE SARCOPHAGUS DEPICTING ACHILLES FROM TROGIR

V. Kovačić

The research works conducted on the occasion of the renewal of the Benedictine church of St. Nicholas at Trogir, brought to light a portion of a Classical rampart and the remnants of the early medieval chapel of St. Doimus recorded already in the charter concerning the foundation of the monastery in 1064.

Among the spolia built into the rampart, particularly interesting are the fragments of a marble sarcophagus later used for the building of a conduit carrying off water and waste matter from the town towards the sea. From the fragments, it is still possible to reconstruct the scene of the ransom of Hector's body customarily appearing along the longer sides of the sarcophagi depicting the episodes from the life of the Achaean hero Achilles. One of the fragments contains Achilles seated beneath an arcade, while the other one bears the central part of the composition with chariots.

Sarcophagi displaying the episodes from Achilles' life were carved in the Attic workshops at the close of the 2nd and in the former half of the 3rd centuries and their products spread over the whole of the Mediterranean. In the tectonics of the sarcophagus from Trogir particularly interesting is the corner colonnette which represents the starting point of the arcade on the longitudinal and lateral sides of the sarcophagus and under which is depicted the figure. The motif of the „figure beneath the arcade” appears also on the fragments with the same scene found at other sites in the eastern Adriatic. However, the sarcophagus, from Trogir find its closest kin in the scene of ransom of Hector's body carved on the sarcophagus n° 3951 from Tyre with Achilles beneath an arcade.

Doubtless, the newly found relief with Achilles from Trogir belongs to the group of later sarcophagi where the scene with Priam and Achilles is always located on the back side. Also this would explain the absence of decorative elements on the terminal moulding and on the arches. The figure of the hero is outstanding for its exquisitely shaped body, skilfully solved the problems of volume achieved by means of a twisted posture of the figure and simple and calm rhythms of the drapery. Therefore, we may link it with the activity of one of the Attic workshops which, around 250, worked in the tradition of the classic Greek sculpture.

It is worth mentioning that this is the second time a sarcophagus with the scenes from Achilles' life has been excavated at Trogir. The relief containing Achilles at Skyros from the end of the 2nd century and the newly found relief depicting Achilles from the mid-3rd century show that Trogir, founded as a Greek emporium, retained under the Empire strong commercial as well as artistic connections with the center of the classical culture.